

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

SØNDERJYSK MÅNEDSSKRIFT

UDGIVET AF HISTORISK SAMFUND FOR SØNDERJYLLAND

ved *H. Neumann, Christian Stenz og W. Christiansen*

INDHOLD:

J. Holdt:

Af pastor N. A. Jensens dagbøger 1919–1920

Peter Olesen:

Tale ved afstemningsfesten i Haderslev 1961

Jens Lampe:

Degne, skoleholdere og lærere i Notmark sogn

Chr. Bøgh:

En gammel ansøgning om skolebyggeri i Hjordkær

Fortegnelse over dagbladsartikler 1960

Sønderjysk månedsskrifts ekspedition:

Viceskoleinspektør W. Christiansen, Brorsonsvej 37, Tønder
Museumsinspektør H. Neumanns adresse er: Åstrupvej, Haderslev
Overlærer Chr. Stenz' adresse er: Tøndervej 173, Åbenrå

Vestkysten

Syd- og Vestjyllands største dagblad

A. Nielsen & Co. A/S

Nykøbing Falster

A-S Faxe Kalkbrud

Frederiksholms Kanal 16

Telefon Central 9123

Jordbrugskalk

97% kulsur kalk i varen, som den leveres, ca. 100% passerer 1 mm sigte

Lolland - Falsters Folketidende

Stiftets største blad

Nykøbing F.

Pindstrup Mosebrug

SAVVÆRK OG EMBALLAGEFABRIK

Telefon Pindstrup 13 og 18

Graasten Andelsslagteri

Aktieselskabet

Varde Bank

Filialer og kontorer
over hele Sydvestjylland

Bogtryk

Bogbind

Th. Laursens Bogtrykkeri
Jernbanegade 8, Tønder tlf. 2 15 50

Læs

Dannevirke

Sønderjyllands ældste blad

ANDELSBANKEN

Haderslev

Aabenraa

Støt

vore

annoncører

MAMMEN *specialsåmaskiner*

VILMO *kunstgødningsspredere*

GYRO og EXTI *kværne*

GYRO *kuledækkere*

GYRO *frontlæssere*

GYRO *roeoptagere*

GYRO *centrifugalspredere*

GYRO *kaffemøller*

A-S GYRO . SKIVE

Telefon 1500

Af pastor N. A. Jensens dagbøger 1919-20

Ved provst dr. theol. J. Holdt.

Pastor N. A. Jensen, Rens efterskoles grundlægger, sidst i Møgeltønder, død i Åbenrå 1954, var i høj grad historisk kyndig. Han skrev også selv fra sin ungdom flittigt dagbog. Der foreligger optegnelser fra årene 1888–90, 1892–95, 1897–98, 1915–20. De indeholder mest personlige overvejelser. Men meddelelserne fra de bevægede overgangsår 1919–20 kan vist påregne en vis historisk interesse. N. A. Jensens sønderjyske interesse var levende helt fra ungdommen af.

Allerede i julen 1918 var han illegalt taget over grænsen for at vikariere for den sygemeldte frimenighedspræst J. Jørgensen i Skærbæk. I maj 1919 fik han af udsendinge fra Bovlund frimenighed opfordring til at blive denne menigheds præst efter L. B. Poulsen, som var død i marts 1919. Den 5. oktober blev han indført i Bovlund kirke af frimenighedspræst Lycke, Rødding. Fra nu af var han så denne menigheds virksomme præst og tillige en aktiv deltager i afstemningens forberedelse både i Nord- og Sydslesvig. Hans samtidige optegnelser herom gengives i det følgende, idet dog mindre væsentlige ting er udeladt og andet kun *referet*, sat i *klammer*.

1919:

29. 7.: (lærte Corn. Petersen at kende i Kbhvn.).

5. 10.: (indsættelse i Bovlund ved Lycke).

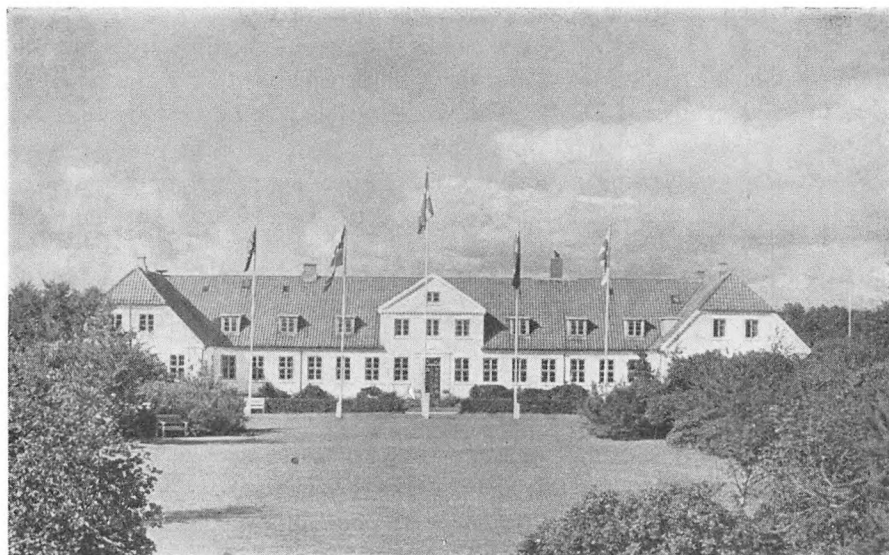
7. 10.: (til begravelse i Visby over Fr. Høyberg¹) ...).

12. 10.: (til møde med P. Gad²), Hejsel, – i Jyndevad kro, lige ved den Clausenske linje): Vi kom ind, øldrikkende folk i skænkestuen var just ved at anstosen. Nå, tænkte jeg, her er tysk luftning. Langt over tiden var 50 samlede på de 4 bænke langs de 4 vægge, men ingen besatte gulvets tomme bænke. Cigarer og piber var i funktion. Jeg fik dog alt dette tålelig rettet med et læmpeligt ord. I gunstigt vejr havde vi fået mange, ganske uøvede tilhørere af den af al kultur ganske uberørte slags. Disse 50 var tildels bedre, enkelte helt udmærkede –: disse enere, der har siddet hver i sin landsby og holdt den danske skanse midt i tyskheden med håb mod håb.

Mens 1. taler, Kolding fra Oksbøl³), talte, iagttog jeg dem. De hørte godt efter og lo ad de små vittigheder og billeder, som vi lo ad i vor barn-dom, her var de ny. Jeg havde sådan glædet mig til dette møde og blev

ikke skuffet. Det er den jomfruelige jord, de forsømte mennesker, som har alle »kobbersmedefamiliens« naive særheder⁴⁾): mandens robusthed og kvindernes uberørthed, og som har været nabo til regensen (Danmark) uden at kende andet end den røde yderside. Det var folkeheden, uopdyrket, men modtagelig. Hic Rhodos, hic salta. Var det ikke den allerskønneste gærning: at blive vandrepræst i 2. zone, hvor tysk selvfølgelig skal vedblive at have råderum som hidtil, og vi ikke begå Angel-fejl⁵⁾ igen, men hvor et pionerarbejde på dansk dog skulde begyndes. At inddæmme forstrand, at tilså denne nøgne, ukultiverede jord, at samle nogle få familier i hvert sogn i god forståelse med de siddende præster, der jo vil forstå, at en sådan læmpelig begyndelse er rigtig – ja, var det ikke noget for mig? Jeg lærte jo netop dette i Aurillac⁶⁾, hvor jeg havde alle (5) slags sønderjyder. Og jeg kunde omgås endog de tysksindede uden at støde dem. Og jeg kan se bag ved cigaren og al ubehjælpsomheden og forstå, at det er forsømmethed og udviskethed uden egen skyld ... De trænger jo til dobbelt kærlighed. Hvor det danske og det kristelige mødes og danner korsvej, dær har mit lille hus altid ligget. Skal jeg så ikke ned i denne 2. zone, hvis den kommer med? En sådan mission var jo netop dobbelt: dansk og kristelig, og lagt som en Lazarus foran *vor* dør. Her er altså ingen tvivl: det er *vor* mission ... Men måske jeg mangler 2 ting: Jeg skulde kunne tale bedre tysk og navnlig bedre sønderjysk, ti de må længe have meget på eget mål. P. Gad læste 2 af Andersens æventyr på sønderjysk ud af erfaring om, at de ikke forstod rigsdansk oplæsning. Jeg gjorde jo ganske samme erfaring i Aurillac: de, som taler sønderjysk, men ellers har al deres ringe eller større uddannelse på tysk, de kan til nød forstå rigsdansk *tale*, men ikke læsning. En af de tilstedeværende i søndags forstod godt min tale, men sang slet ikke, fordi, som han sagde, jeg kan ikke læse dansk. Han var netop fra 2. zone. Flensborg Avis har ikke kunnet finde holdere dær endnu. – (... oplysning om Knudsen slægten i Braderup).

3. 11.: Næste morgen kørte Math. H.⁷⁾ mig til Rødekro, og jeg kom med til vælgerforeningens smukke, fredelige død og begravelse (mandag d. 3. 11. 19). Grev Schack holdt »ligtalen«. Ved nyvalget skal den opstå i ny og herligere skikkelse, ti nu har den 40.000 medlemmer og kan altså ikke mere holde generalforsamling, men må nøjes med delegeretmøde. Det er, som når et folk vokser og ikke mere kan samles på tinge, men må vælge tingsmænd. Her havde jeg da lejlighed til at de mange navnes indehavere, og jeg må sige, det er gennemgående støtte mænd, smukke skikkelser, prægede af alvor og kraft. Sådan har fremmedherredømmet fostret dem. H. P. Hanssen har jeg vist ikke set, siden vi var sammen en aften i Åbenrå for en 10 år siden. Han har holdt sig bedre end Nis Nissen⁸⁾, hvem jeg kun har set een gang, da han ganske ung talte ved et afholdsmøde i V. Vedsted. Jeg sagde til mig selv, da han havde talt så klart og klogt: Dær

Rens efterskole.

var en vordende landdagsmand. Nu er han fhv. landdagsmand. Efter grevens opfordring sluttede vi smukt med stående og kraftigt at synge: I alle de riger ...

(Hos Rosendals⁹) – set Folkehjem – sidst der i spidsen for en lille skare på cykletur sønderpå¹⁰). – Og nu havde dette sted været skueplads for så megen historie. Det var mig en glæde at indprente mig de lokaliteter, hvor 17. novbr. mødet i fjor gik for sig: Salen, altanen og pladsen foran denne, hvor tusinder modtog det glæd. budskab. Så meget glædeligere, som det kom ganske bag på dem. En af konerne her i byen havde f. ex. været i to sind, om hun skulde tage med, for hun (de) ventede ikke særlig store ting. Men hun tog med og glemmer aldrig den dag. De stod dær og grød af glæde, flere tusinde voksne mennesker. Livet har dog store stunder. Det var troskabs løn til et folk, som havde været en god tjener, tro i det lidet. –

(fik rettet en misforståelse, som vist Rosenstand¹¹) havde kolpoteret): Der skulde af disse tusinder kun have været 30–40 i frimgh.kirken den dag. Ingen trang til at samles i tak til Gud. Sandheden er, at tilsynsrådet holdt møde lørdag og søndag formiddag og havde ondt nok ved at blive færdig endda. Kl. 12 skulde det offentlige møde begynde, og det varede så hele søndag eftermiddag, og folk kom først med tog el. vogn ved den tid, og selv om nogen var kommen tidlig – *da* havde de jo endnu ikke oplevet det store. Nej, der var ingen lejlighed til at samles for *dem* i frikirken, men man gjorde Guds fri natur til kirke og dær forsømte man visse- lig ikke sin tak. Den kommer af sig selv, når man græder af glæde. –

16. 11.: Og så er det nu årsdagen for hint Åbenrå-møde, hvor det sønderjyske folk græd af glæde. Og det nærmer sig, som den store dronning i gl. dage kæmpede for: Sønderjylland ud af Holstens favntag. – Desværre, nu skal vi til at gennemgå 14 dage indbyrdes valgkamp.

26. 11.: Bølgerne går sørgelig højt hernede i disse 14 dage forud for nyvalget til vælgerforeningens tilsynsråd. Kampen har naturligt tilspidset sig om Flensborg. Zahle har været uklog nok til at udtale sig åbent, at han ikke vil have Fl. uden dansk flertal. Han har for så vidt foregribet den internationale kommissions arbejde og grænseafstikning, de skal ikke umage sig med en linje syd om byen, hvis den gav mindretal, ti så vil Zahle ikke modtage den. Skønt Hanssen og hans folk ikke er *så* forsigtige ell. ængstelige, farer Dannevirke-mændene nu løs på dem og går til modsat yderlighed: vi *vil* have Fl., ligegyldigt hvor lille tal. Men dette er jo lige så fuldt at foregribe komm.' arbejde og er næsten at svække afstemningen.

Jeg har ondt af det for Hanssen, der ikke vil desavouere sin ministerchef, men heller ikke tages til indtægt af ham. Han sagde meget korrekt forleden i Møgeltønder, at enhver tale om flertal el. mindretal i Flensb. var *på nærværende tidspunkt ubetimeligt*. Ja naturligvis. – Det er jo ikke os, der skal afstikke grænsen. Vi skal *arbejde* i 2. zone og få tallet op. Komm. sætter så grænsen under hensyn til geografi osv. og naturligvis til ledende mænds ønsker herhjemme. *Dær* og *da* skal vort lod så lægges i skålen igen, men ikke forud for afstemn., således at vi foregriber og næsten foreskriver komm., hvad den skal tage med. Fredstraktaten er baseret på flertalsafstemning, denne må altså være det primære, som man ikke kan på forhånd sætte sig åbenlyst imod, som Dannevirke-mændene gør. Men der *er* noget sekundært også: de geografiske og økon. hensyn. Men dem kan der jo ikke godt tales om, før afstemningen foreligger. Her har bægge parter: Zahle og Dannevirke, været utidige og for nærgående. Han siger rent ud: ikke *så* meget hensyn, at de tilvejer os Fl. på et mindretal (Heller ikke 40 %?!) De andre: ikke *så* meget hensyn, at de skal bortveje Fl. fra os (Heller ikke 10 %?!).

Der mangler et ord i fredstraktaten: politiske eller historiske hensyn. Der står vist kun økon. og geogr. hensyn. Med det ord til fik fortid og fremtid *sit* lod i skålen. Det andet er for nutids-agtigt et afgør. Her viser selve afstemningsprincippet sin svaghed: Det er *kun* den nulevende slægt, der får lejlighed til at afgøre. Og selv denne knap nok. De tusinder af udvandrede i Amerika. De tusinder af indvandrede. Og de, som er fødte her, men ellers ikke har levet her eller har slesv. rod. Det logisk-teoretiske kommer altid til kort i livet. – Jeg har kun tænkt den mulighed, at mindretallet her kunde nå c. 25 af de 60 mandater på søndag. Men det er nok slet ikke til at beregne. Arbejderpartiet synes mere Dannevirke-stemt, end jeg har drømt om. Får Hanssen mindretal, går han, hvilket synes mig en

stor skam. Det meste, der kunde forsonde mig med dette, var, om det så medførte et ministerskifte i Kbhn. også. Ti jeg kunde tænke mig mænd, jeg hellere så ved roret, når linjen skal sættes, og landet siden skal modtages. Neergård og J. C. tør jo nok tage Fl. på et mindretal, når det ikke bliver alt for lille. Og det danske folk tør også. Se hvor kønt Marrot¹²⁾ har talt Flensborgs sag. –

Pastor N. A. Jensen.

Forleden aften læste jeg højt i en lille kreds Appels tale ved efterårs-mødet (Højskolebl. 31. oktbr.). Han har sans for det smærtelige i at skære Slesvig over. Den sorg savner jeg hos Hanssens folk. Og han kunde endog tænke sig 3. zone få lov at stemme, når den kunde have fået en besindelses-tid på mindst 10 år. – Ja, i decbr. ifjor fremsatte jeg fattige fugl den tanke. Dyb tavshed om den. 12. febr. har prof. Rønning den i »København«. Og nu Appel. Men alt er for sent. Vel sagtens.

26. 11.: (tale i Slogsherredshus for en stor og opmærksom forsamling, som i Jels forrige mandag.).

2. 12.: (søndag) alle til stemmeurnerne ... følte selv ingen trang til at stemme, da jeg finder både ret og uret hos bægge fløje.

1920:

3. 1.: (grænsepræst i St. Vi eller Hjoldelund?).

12. 1.: Så har vi freden. Det lettede og udløste både spænding og tak.

16. 1. (fredag): I den histor. borgerforening ... A. Kirkebys art. »Ikke

Flensborg« – Nu er vi c. 60 fra Nordslesvig samlede her til et 3 dages kursus forud for en vandring i 2. zone til arbejde for at genvinde det tabte. Ti nu er jo Tyskernes herredømme forbi og den internationale komm. regerer. I øjeblikket taler A. Grau til os om Mellemslesvigs historie eller om fremgangsmåden: Tal om det økonomiske, det fællesslesvigske og dansk frisind i skole og kirke. – Derefter præsentation af de tilstedeværende tillidsmænd derude fra, her er c. 20, deribl. den nylig halvt ihjelslagne Carsten Nissen fra Skovlund. Derefter talte student Tage Jessen udmærket om sprog og historie i Mellemslesvig mellem Fl.–Tønder linjen og Sli–Dannevirke. Derefter kand. theol. Hølg. Andersen: Sprogordningen mellem 1850–64 (Tillisch' sprogreskripter). ...

17. 1.: Advokat Andersen taler om tyske skatteforhold Stud. med. Raft: Danmarks statsforfatning, folkeforsorg

Grdjr. P. Damgård, Bramsted (fra 1918) advarer mod at sende Nordslesvigere ned til agitation, de mistænksomme bønder skal have det af deres egne ... godt håb ... efterm. Nu taler adv. Andersen: Tilbageblik på det politiske styre 1864–1918.

18. 1.: En skøn aften i aftes (lørdag) på teaterkafeen, hvor vi kunde samles i et lille værelse. Vi var 14, blandt dem Cornelius P., Thomsen Vinnert, Frieser fra Gelting og hestehandler Petersen fra Kollund, de hjemlige elementer: Tage Jessen, brødrene Hørlyck, Niels Skrumsager, Jørgen Gram, Hans Madsen, Hübschmann, Nustrup, Chr. Thomsen, min slof Svend Zachariassen og jeg. Det var især for at få Thomsen Vinnert til at fortælle. Det var vemodigt at høre denne *meget* sympatiske mand fortælle om sine bristede forhåbninger. Oprindeligt Slesvig-Holstener ønskede han den gamle tanke fra 40'erne virkeliggjort: et selvstændigt lille rige. Da dette brast, vågnede i ham den slesvigske følelse: vi må høre sammen. Han gennemgår altså samme udvikling som Hjort Lorenzen i sin tid. Som Cornelius P., der er en mindre sympatisk skikkelse, men en velskikket arbejder bl. Friserne. Han bruger Sønderjysk fonds gaver til at kalde ad de små derude og dele store og små. Damgård nøjes med, sagde han selv, at græde med de store i Kjær herred over Tysklands elende. –

Derefter gik vi hen i Borgerforen.'s store sal, hvor Flensborg spejdere gav tableauer for stadens unge og gamle. Salen fyldt, stemningen udmærket. De sad ved kaffen. Et af tableauerne blev gentaget: I. afdeling Danmark (en ung pige) rækker armene ud efter de 3 zoner (3 unge danebrogsomvundne småpiger). II. afdeling de to er kommen hjem, står omarmede af moderen, den 3. står og rækker armene ud for at komme hjem. Da tæppet var gået ned, sad Thomsen med tårer i øjnene – en barnlig natur altså. At 3. zone ikke tør klædes i rødt og hvidt, betyder for ham mindre. Jeg fremsagde Gotfr. Rodes digt om Fred. 7.' død og »hjemrejse«¹³). Det var det rette sted. –

Nu til morgen har jeg holdt morgenandagt for forsamlingen: »Hjemme at være – det er krd.« Nu taler bankdir. Rossen om S.J.' historie: 811 – 1027 – 1330 – 1429 – 1460 – 1620 – 1720 – 1773 – 1848 – 1920. Særlig 811 – 1427 – 1867, de 3 tal fortæller om 3 højtidelige erklæringer fra tysk side, at Ejderen er (var) D.' grænse.

Adv. Andersen: Valutaspørgsmålet. – H. J. Christensen: Skoleforh. – Mandag aften: To mægtige aftenmøder i Logehuset og Borgerforen. Christiansen og de to Grauer, Peter Poulsen¹⁴) m. fl. Sangen gik kraftigt, og i Borgerforeningen med megen varme og korrekt kunnen. Allerede dette, at nogle 1000 Flensborgere kan det, er jo meget. Peter Grau tog bægge forsamlinger med storm. Christiansen naturligvis også. –

Skuffelse i dag: Telegram fra Asmus Thordsen i Store Vi, at jeg måtte ikke komme, hans kone var bleven syg. Hans svigerfar, en gl. lærer, kom og meldte det. For ham forklarede jeg mit egentlige ærind derude: kirkelige forhold, om der var en plads for Fauherholdt¹⁵). Jo netop. Umulig præst derude, derimod ikke for mig, da de højst skal have 1 gang mdl. dansk tjeneste. ... Så gik jeg op til Gustav Johannsens enke for at tale om et plejebarn til en lærerinde i Sejling. Derpå op på Flensborg avis, hvor jeg fik udsigt til en biltur én af dagene ud i 2. zone. Og så hen i Borgerforen., hvor jeg læste blade og fik en dram. skildring af mødet igår i Lyksborg. Både det og et i Læk var gået af uden slagsmål. –

20. 1.:

21. 1.: Så er jeg gået ud til Sankelmark ... På hjemvejen kom jeg i følge med en 14 års dreng, hvis bedstefar kunde dansk ... Han anede ikke, at Angel var gl. dansk, skønt han daglig havde mindstenene for øje. Og en sådan befolkning vilde man give stemmeret *nu!* ... en tur ud langs fjordens nordside ... marinebygningen ved Mørvig ... Hvilket universitet her kunde blive – til Kruså – Så har jeg altså idag gennemvandret 2. zone på tværs, hvor den er smallest. ... Oversø kirkegård ikke en eneste dansk indskrift ...

22. 1.: Så sidder jeg i Hanved kro ... efter en herlig tur i sol og frost ... ud på den store kirkegård ... ad en sti den lange vej herud. ... samtale med opvarningspigen ... Ak, hvor forsømt. – ... på den store Hanved kirkegård fandt jeg kun en halv snes danske stene ... Mismodig gik jeg hjemad: vi får vist kun såre lidt af 2. zone. Men så traf jeg en midaldrende kone, som trods ren tysk skolegang talte godt dansk, var dansk (»Det kan være ret ligegld., om vi blir danske el. tyske, når blot vi kan få ro og få vort udkomme«) og mente, sognet vilde blive dansk (»De lærer gelik at tale dansk, mange har allerede begyndt«), og at de godt strax kunde have dansk hver anden søndag. Hun var glad ved at høre om dansk frindsind i kirke og skole, men var nærmest overrasket over en sådan hensyntagen, sligt kendes jo ikke her. Hun havde mistet 2 sønner i krigen og

fået 2 sårede hjem. ... hendes mand lige været på en 8 dages rejse til Kbh., og var meget glad for, hvad han havde set ...

23. 1.: (i aftes fra Fl.).

27. 1.: Mens kejseren holder fødselsdag i Amerongen, holder vi fødselsfest i Slesvig for det nyfødte eller genfødte land. Daglig tales 3–4 steder for store forsamlinger, og glæden er ægte og stor. Vi vil hjem. Vi får lov at komme hjem, det er grundtonen. Så meget er dog altså vort lille Danmark værd. I søndags eftermd. var jeg med herovre i Østerterp ... (kvinder talte) ... Igår var jeg med til et mægtigt møde i Toftlund, hvor min. Hanssen og lærer Lorenzen¹⁶) («Svend Tanges» mand) talte på baggrund af et vældigt hvidt lærred, hvorpå med røde kæmpebogstaver stod: Sønderjyder. Nu er dagen der. Vi vil hjem til Danmark. Underligt at stå og høre Hanssen tale om trængslerne og kampene, håb og frygt og spejden og spørgen solen, når dagen gryr: når kommer dagen dog ... og så stadig læse denne indskrift bag ham. ... på væggene andre fyndord. ... Da Hanssen måtte gå under begyndelsen af kaffebordet, fik han en så stormende afskedshilsen, at der steg højt op i ens sind, ti det er skønt, når et befriet folk tiljubler sin fører sin tak. Da glemmer den enkelte sig selv og sit eget, alle bliver eet og alle bliver små i egne tanker overfor denne ene, og fællesskabets velsignelse falder som dug over øjne og hjerter. Da løftes mennesker op over det lave frem mod det bedre. Det er det, Nordmændene så storstilet oplevede 1905. Nu er det samme over os ...

Og dagen i søndags i Flensborg. Mægtigt folketog gennem gaderne, mens solen skinned og lærker kvidred. Det er dejligt at læse om det i aviser, og jeg nyder det dobbelt, nu jeg kender alle lokaliteterne. Nu skyder Flensborg ham ...

1. 2.: et godt politisk møde i Branderup forleden, kun så meget mindre end det mægtige i Toftlund. Jeg dristede mig til en større tale, skønt de ikke-stemmeberettigede nok ikke må, men jeg ventede da også til kaffebordet.

3. 2.: glædeligt besøg: to unge rider rundt og indbyder til fest på tirsdag ...

7. 2.: På den talerstol i det mægtige hotel i Toftlund, hvor H. P. Hanssen talte forleden, fik jeg uventet den fornøjelse at stå igår. Kloppenborg¹⁷) og Lebeck¹⁸) skulde tale. Thade P.¹⁹) og jeg blev substitutter. Dog blev jeg ikke averteret uden som »en taler mere« ... nødig udvises på det sidste ... 92 flag til Agerskov sogn ...

8. 2.: en bil gennem sognet i hast med tyske valgopråb ...: Katastrofen er der ... til møde i Ravsted ... Det er det første tvesprogede møde, jeg har været med til. Minister Hanssen talte dansk, pastor Schmidt, fredsmand – fra Vodder, samt en dr. Petersen, Store Vi, talte tysk. Jeg kom til at stå i trængslen mellem en flok hjemmetyskere. Skønt vant til det fra Aurillac blev jeg alligevel sær vemodig stemt ved at høre dansktalende bønder stå

og tilkendegive tysk sind. Det er dette, der minder om en fisk med vand-skræk og en mørkeræd ugle, så naturstridigt er det. Det minder også om de »forgjorte« eller fortroldede. – Hanssen tog godt fat på flyvebladet. Schmidt, der talte dannet og dæmpet, ankede over en bloc afstemningen, og Petersen over, at der i det hele holdtes møder i 2. zone, hvor folk var tyske. H. svarede godt: Savoyen blev også afstemt en bloc, det er ret, fordi fremmedtiden har forrykket forholdene ved udvandring og udvisninger og indvandring.

Efter mødet delte vi os. De tyske gik til nabokroen til deres kaffe, vi blev. Jeg så senere den tyske forsamling, c. 100, mens vor var noget større. Vort kaffebord blev meget fornøjeligt med den blå sangbog og adskillige taler, de andre har vist ingen sangbog. Forunderligt, hvor blot sådan en enkelt ting kan afsløre kløften. Den verden, vore sange fører os ind i, er de udenfor. – ...

14. 3.: en folkeskuffelse ... lider med E. Christiansen ...

30. 3.: I går var jeg så i Løgumkloster for med c 20 andre mænd og den vordende forstander Anker Jensen²⁰) at drøfte muligheden af en højskole i denne blakkede egn, der så vist nok kan trænge ...

7. 4.: En bevæget påske. Udsigt til blodige sammenstød i Kbhn., generalstrejke og republik, fordi ansvarsløse folk som Bent Holstein og consorter sidder i Flensborg og laver politik, som når over til den temperamentsfulde konge og hans hus. Men atter kan vi synge: Lykken leger med Danmark skjul ...

19. 4.: En rejseuge. Klipleve, Jegerup, Nustrup, Ølinnet ...

29. 4.: Folketingsvalg den 26. 4. ... mægtig venstresejr ...

17. 7.: De store dage ... i Brøns kirke (9. 7.) ... i Rejsby ... i Agerskov torsdag den 15. 7. modtagelse af kongen²¹) ... med på Dybbøl den 11. 7. ... så kongen græde ...

18. 7.: Frimenighedernes årsmøde i Rødning ... lavet indskrift til Asnæs stenen²²) ...

1864 – 1920

Døren stængtes – magten kued

Hjærter længtes – håbet lued

(indhugget en løve, som bryder en lænke) ... Provst Thyssen ikke tilfreds, så:

Undret skete – lænken brast.
Til minde om en Danmarks dag
Gud det ledte – tro var fast
med sejr for en retfærdig sag,

men det minder jo for meget om Brøns stenen.

Så talte jeg da på Dybbøl sammen med H. P. Hanssen på selveste Isted dagen og Begtrup ... forslag om en efterskole ved grænsen ... i Rens et nyt og bedre Rensborg ...

NOTER

- 1) Dansk foregangsmand på egnen.
- 2) Ligeså.
- 3) Realskolebestyrer.
- 4) Hentydning til Hostrups »Genboerne«.
- 5) Mellem krigene.
- 6) Den sønderjyske fangelejr i Sydfrankrig.
- 7) Dengang gårdejer i Øster Terp, nu bosat i sit fødesogn Brede.
- 8) Landdagsmand i Berlin, siden i det danske folketing.
- 9) Dengang frimenighedspræst, før 1914 en kort tid bosat i Brede.
- 10) Før 1914.
- 11) Sognepræst og efterskoleforstander i V. Vedsted ved Ribe.
- 12) Socialdemokrat og Flensborg-mand.
- 13) Dette digt havde, reciteret af N. A. Jensens morfar, givet 10-års drengen »den historiske indvielse«.
- 14) Overretssagfører i Kbh., barnefødt i Brede, student fra Ribe.
- 15) Siden præst i USA.
- 16) Lærer i Bodsøl, Ballum sogn, afsat af de prøjsiske myndigheder på grund af sit danske sindelag, gift med forfatterinden Hansigne Lorenzen.
- 17) Dansk landdagsmand i Berlin, siden i det danske folketing.
- 18) Redaktør ved »Hejmdal«.
- 19) Frimenighedspræst i Haderslev.
- 20) Siden sognepræst i Egtved.
- 21) Ved Agerskov kirke den 15. 7. 1920.
- 22) I Odsherred, hvor N. A. Jensen havde været kapellan i Lumsås 1896–1903.

Tale ved afstemningsfesten i Haderslev 1961

Af borgmester Peter Olesen

I 1940 var jeg taler ved en afstemningsfest her i byen, og jeg indledte da mine ord omtrent således:

For mange år siden kom en lille tjenestedreng grædende hjem og beklagede sig over, at han var så lille. Han fik følgende svar af sin far: Det skal du ikke være ked af min dreng, hvis de største var de bedste, var de nemme at kende.

Fra at være tjenestedreng rykkede han op til at blive 2. karl og senere forkarl, og selvom han ikke blev stor af vækst, var han afholdt af sine nærmeste og af dem, han kom til at omgås.

I oktober 1916 var han 18^{1/2} år og blev så indkaldt. Hele hans slægt er dansk, hans bedstefar på mødrerne side var veteran fra og dekoreret i 3-årskrigen. Hans forældre havde endnu begge fået deres skoleundervis-

ning på dansk; hans mor kunne nok forstå, men ikke tale tysk, ville i hvert fald ikke. Ingen kunne rejse tvivl om, at den unge mand, jeg her taler om, med rette kunne sige, at dansk var hans modersmål. Han havde ikke noget udestående med franskmænd eller englændere eller russere og kunne ikke forstå, hvorfor han skulle risikere liv og lemmer for et land og et sprog, som han ikke følte noget for. Der taltes da også om, at han skulle rømme, men, sagde han, det vil jo gå ud over jer, der bliver her. Og så parerede han ordre.

En julidag i 1917 var han i Flandern, lidt efter var han ikke mere. Forældrene fik hans små ejendele sendt med en meddelelse fra kompagniføreren om, at han var »gefallen auf dem Felde der Ehre«. Det brev kunne hans forældre og søskende ikke tørre mange tårer af med, men »faldet på ærens mark«, det var han jo, omend i en helt anden betydning end den, kompagniføreren havde tænkt på. Hans navn står nu på en mindesten over de i den første verdenskrig faldne på kirkegården et sted her i Sønderjylland, og med en plade i mindesmærket ved Marselisborg slotspark har Danmark sørget for, at hans og tusinde andres navne ikke glemmes.

Når jeg har gentaget denne indledning, er det, fordi jeg mener, at vi har årsag til på hver 10. februar at minde disse vore faldne sønderjyske slægtninge. De har endnu noget at fortælle os. Når jeg har omtalt en enkelt af dem, er det ikke, fordi jeg mener, han gjorde mere end andre, men for derved at minde om de krav, der blev stillet selv til ynglinge i 18–19 års alderen, og minde om den belastning, Sønderjyllands danske befolkning måtte igennem, inden genforeningen kunne foregå.

Fra 1864 til 1918 bragtes mange og store ofre for danskhedens sag. Næsten 2 menneskealdres trofasthed mod Danmark og hård kamp, trods og tro måtte der til, førend målet nåedes. Der er ydet gerninger, hvis omfang og værdi vanskeligt kan måles, og mere i hvert fald, end ungdommen i dag gør sig noget begreb om.

Husk vel på, at alt blev gjort under vilkår og til tider, der krævede en stejl og sikker tro på, at målet kunne nås, selvom meget tydede på, at der var langt igen, og der var jo også megen uforstand at kæmpe imod, endog blandt kredse i det gamle land, hvor forståelsen af sønderjydernes kamp ikke altid var lige god. Mange, mange tusinde kæmpede bravt og hjalp til med at holde modet oppe. Tusinder af dem opnåede ikke den 10. februar 1920, og tusinder er gået bort siden da. Også de har noget at fortælle. Både mindet om dem, der faldt i et fremmed land, og mindet om dem, der hviler i hjemstavnsens jord, må forpligte os til at røgte den arv ret, som de var med til at overdrage os, og til at være årvågne overfor de kræfter, der vil nedbryde, hvad der indtil nu er bygget op.

Vi, der hører til den ældre generation, er vist allesammen taknemlige over den måde, deres mindstene rundt omkring bliver passet på, og jeg

tror også, det voldte almindelig glæde i den sønderjyske befolkning, at de sønderjyske amter og byer den 11. november 1958 på 40-års dagen for våbenstilstanden sendte en deputation til den sønderjyske kirkegård i Braine, for ligesom på denne måde at symbolisere, at minde om de mange, der ikke kom hjem, ikke er glemt.

De talere, der i de senere år har ført ordet ved nationale sammenkomster, har næppe undladt at slå fast, at Sønderjyllands genforening med moderlandet nu er lykkelig fuldbyrdet. Denne påstand har alle kunnet fremsætte med rette, og når vi tænker på, at der siden da jo kun er gået 41 år, så har vi vel lov til at tilføje, at der er tale om et strålende eventyr, og at man jo egentlig nok kan undre sig over, at det er gået så godt.

Genforeningen var ikke blot den statsretlige forandring, der fandt sted i 1920, men den var tillige tilpasning af de tusinde ting, der måtte bringes i harmoni med hinanden nord og syd for det gamle skel, førend de danske sønderjyder var helt indlevet i danske forhold.

Målet var, som »Modersmålet« skrev den 1. juli 1920, »at Sønderjylland fuldstændig ind-optages i Danmark, således at de sønderjyske landsdele og deres befolkning knyttes så fast og inderligt til moderlandet, at vi bliver eet land og eet folk, som ingen grænse nogensinde mere skal skille.«

Der var ingen tvivl om målet, således som det lå forude, men de mange vanskeligheder, der kom, dem indeholdt de velvalgte ord ikke noget om. Vi må jo stadig huske på, at valget den 10. februar 1920 stod mellem på den ene side et land, der var slagen efter en verdenskrig, og på den anden side Danmark, hvor der da var gode konjunkturer. For nogle var der intet valg. For dem var det et klart ja til Danmark eller et klart ja til Tyskland, men der var også en gruppe, der nationalt var rodløse, og for hvem de materielle kår en tid lang ville have indflydelse på, om den ændring af deres statsretlige stilling, der skete den 15. juni 1920, ville blive efterfulgt af en national bevidst indstilling til Danmark. Vi husker Cornelius Petersens ejendommelige selvstyrebevægelse, og vi husker andre økonomisk betonedede aktioner. Der er også grund til, omend ud fra en anden baggrund, at nævne arbejderbevægelsens stilling.

En meget stor del af arbejderne og småkårsfolkene havde efter revolutionen i 1918 sluttet sig til Socialdemokratiet, og socialdemokraterne så dengang i Weimar-republikken opfyldelsen af deres ønsker mere end i kongedømmet Danmark. Nu er det lige omvendt. Der er vist ikke ret mange, der nu ikke ville stemme for Frederik IX's Danmark fremfor Bundesrepublik Deutschland.

Denne drejning er der ingen årsag til at bruge hånske ord om. Kejser Wilhelm II havde kaldt socialdemokraterne for »vaterlandslose Gesellen«,

og andre kongelige personer havde jo heller ikke just udtalt nogen synderlig sympati for socialdemokraterne. Det kan derfor ikke undre, at man foretrak det system, der var kæmpet længe for at få indført, fremfor et monarki, da man jo almindeligvis ikke plejer at nære ønske om at deltage i et selskab, hvor ens nærværelse ikke er ønsket.

Nu har arbejderne selv tilkæmpet sig og fortjent retten til at være med. Vi må ikke glemme, at arbejdernes kår var helt anderledes end nu. Arbejdsdagen var lang, og lønnen lille. Dengang kunne man ved at gå ud på en skolegård aflæse forældrenes indtægter ved at se på børnenes tøj. Det kan man ikke mere. Den, der prøver på det, kan let gå hen og tage fejl.

Vi, der kan huske tilbage, ved, hvordan forholdene var, og det er forståeligt, at arbejderne under sådanne vilkår ikke viste synderlig interesse for nationale problemer. Det, der optog dem, var, hvorledes man kunne skaffe det allernødvendigste til familiens ophold. Fattigdom og usle kår har aldrig været gode vækstbetingelser for fædrelandskærlighed.

Skulle jeg hente et enkelt af de navne frem, der har haft stor betydning for arbejderbevægelsens stillingtagen i den nationale kamp, så er det afdøde folketingsmand I. P. Nielsen, Dynt. Det var også ham, der sammen med andre modige og fremsynede ledere, klart og skarpt tog stilling imod nazismen, og hvad det kom til at betyde, er vi vist først bagefter helt blevet klar over.

Genforeningsarbejdet har mødt mange vanskeligheder. Der var kriseårene sidst i tyverne og det meste af trediverne, hvor arbejderne og bønderne jævnlige var de hårdest ramte. Der var en tilbøjelighed til uden videre at skyde skylden for alle ulykkerne over på det danske samfund som sådant, hvorved en stærk kritik af danske styreformere kom til orde. Der var det tyske mindretal, der ikke godvilligt fandt sig af med grænse-dragningen, og de mest rabiante af dem fik ny vind i sejlene under naziperioden fra 1933 og fremefter.

Først under besættelsen var den nationale front sluttet, og derefter kan vi vel sige, at der er en overvældende dansksindet befolkning i Sønderjylland. At de har forskellige politiske anskuelser, ændrer heldigvis ikke noget her.

Årsagerne til denne glædelige udvikling er mange. En af dem, der bør nævnes, er den danske folkeskole, der med næsten forbavsende selvfølge-lighed gled ind i den sønderjyske hverdag. Og det er måske ikke så forbavsende endda, for det, den kom med af historie, sprog, litteratur, det havde jo hjemsted her i Sønderjylland så godt som i det øvrige land. Jeg ved da fra mine søskende, der havde påbegyndt deres skolegang i en tysk-sproget skole før genforeningen og derefter gik over i den danske, at det for dem føltes ligesom at være kommet hjem. I den tyske skole lærte de om Schillers »Wilhelm Tell«, og det sagde dem måske noget, og de lærte

også om Goethes »Faust«, og det sagde dem ingenting. Dansk historie, det var fortælling om deres egen egn, og danske salmer og digte, dem havde de ikke svært ved at fornemme indholdet af. De kom på et sprog, som de var hjemme i.

Jeg ved også fra lærere og lærerinder, der, efter at have fået deres uddannelse på tyske seminarier og var gået igennem de kursus, der var oprettet for dem, gik over i den danske skole, at det, at komme til at undervise på dansk, frigjorde dem for en byrde, som de indtil nu måske ubevidst havde båret på.

Nævnes skal også den danske, sønderjyske presse. Trods bitre stridigheder, der stillede sine krav til det rent timelige, glemtes ikke det store mål. Når engang genforeningens historie skal skrives, vil der rundt omkring på redaktionerne kunne findes artikler, hvori signalerne lød, og hvori der kaldtes til samling om nye fremtød, og hvori retningerne blev vist.

Heller ikke de nationale foreninger vil man her kunne komme udenom. Mange er de møder, hvorfra deltagerne er gået hjem med ny styrke og ny inspiration til det, der lå forude. Det fællesskab, der var på disse møder, og den måde, vi sang os sammen på, er noget af det, der vil blive husket. Vi kan kun beklage, at denne form for møder nu er på retur. Vi synger jo alt for lidt sammen nu om stunder.

Heller ikke må vi glemme den hjælp og det håndslag, Sønderjylland har fået fra det gamle land. Det er ikke småsummer, der er sendt hened i begyndelsen, og vi har grund til at være taknemlige herfor.

...Endnu eksisterer der fra den tid visse hjælpeforanstaltninger. Lad mig i forbifarten nævne »Kronprinsesse Ingrid's Feriehus« og tøjuddelingen ved juletid. Spørgsmålet er, om ikke vi nu her i vor landsdel er nået så langt, at vi på dette område må dele kår med det øvrige land, og at disse feriehus og denne tøjuddeling må være til rådighed for dem, der trænger, hvad enten de så bor i den ene eller den anden del af landet.

Men når alt dette er sagt, så må det også siges, at hovedårsagen til, at det er gået så godt, er den, at Danmark er blevet et godt hjem for sine sønner og døtre. Der kan være skønhedspletter her og der – bevares – men hvis vi er enige herom, kan det rettes. Det, vi ikke må glemme, er det skæbnefællesskab, vi, trods alle forskelligartede interesser iøvrigt, har som borger og bonde, byfolk og landfolk.

Det bliver påstået, at den nationale bevidsthed ikke mere er så stor, som den var dengang, og det er måske rigtigt, men jeg tror alligevel, at den nu er lige så god, som den til alle tider har været i det gamle land, og så må vi vist ikke beklage os. Det er jo et af beviserne på, at genforeningen er lykkedes. Det har jo dog vist sig, at når der var fare på færde, så vågnede Holger Danske.

Der er ikke for tiden fare på færde, men problemer har vi. Der er f. eks. de teaterforestillinger og koncerter, der sendes herop sydfra, og som der er billig og bekvem adgang til. Det er et led i kulturkampen. Det var vist den tyske udenrigsminister Gustav Stresemann, der i tyverne prægede mottoet: »For kulturarbejdet gælder ingen statsgrænser«. Det får vi at mærke, og vi må ikke stiltiende se på denne udvikling. Hvis de organisationer, der har påtaget sig den opgave at sørge for at vise god dansk teaterkunst og god musik her i landsdelen, ikke kan klare sig, så må vi træde til enkeltvis eller i flok, og vi må sørge for, at de lokaler, der er behov for, er til stede, og af en sådan standard, at folk kan føle behag ved at opholde sig der.

I denne forbindelse må også nævnes den adgang vi her har til at stille vort fjernsyn ind på tysk TV, en adgang, som vist er meget benyttet. Det kan indebære en national risiko, men kun, hvis vi stiltiende finder os af med forholdene, som de er ved at udvikle sig.

Pastor Schmidt havde før genforeningen den anskuelse, at Tyskland kunne vinde grænsekampen ad overbevisningens vej. Han troede på, at hvis Sønderjyllands befolkning fik kendskab til den tyske kultur, det være sig på litteraturens, musikkens eller andre områder, en kultur, som han anså for lødigere end den danske, så ville den dansksindede del af befolkningen efterhånden svinde ind.

Hans teori blev vist ikke fuldtud prøvet i praksis, men i skolerne blev den i hvert fald anvendt. Han tog fejl, selvom denne politik var farligere for danskhedens sag end Køllers.

De, der nu prøver at vinde indpas hos os ad kulturens vej, vil også tage fejl, men en forudsætning er det, at vor kultur stilles op imod den tyske mulighed for at mødes med den.

Vel kan vi hævde, at det, at sikre grænsen, ikke er noget sønderjysk anliggende, men noget, der vedrører det ganske land; men det er nu os, der først og fremmest må lægge ryg til, og gør vi det, skal det nok vise sig, at der er hjælp at få andetsteds fra.

At forstå dette er ikke vanskeligt for dem, der var voksne omkring 1920, men vore unge skal have det at vide af os, og det må vi sørge for, at de får. Vi må lære dem, at man kun er i besiddelse af en arv, så længe man gør sig fortjent til at eje den.

En tale som denne ville mangle noget, hvis ikke også der var et par ord om det tyske mindretal.

Da den tyske privatskole her i byen blev indviet, var der indbudt en kreds af borgere fra byen og omegnen. Som talsmand for en del af disse sagde jeg ved den lejlighed, at de, der i 1920 følte sig som tysksindet, skal ikke høre ilde for, at de har bevaret dette sindelag; heller ikke for, at de ønsker deres børn sat i nøjere forbindelse med tysk sprog og kultur, end

danske skoler er indrettet på at give. En sådan på et ærligt sindelag hvilende indstilling er lige så naturlig, som den ville være unaturlig, hvis den blev konstrueret.

Denne udtalelse står jeg ved. Jeg mente dermed, at der er noget unaturligt i at lokke børn ind i tyske skoler, således som det jo er sket, med tilbud om cykler og med materiel hjælp til forældrene. Og jeg mente endvidere, at en ærlig national overbevisning skal vi ikke klandre; den må vi lade være i fred, når den vel at mærke ikke stiller krav eller opfører sig på en måde, der går ud over, hvad et mindretal med rimelighed kan tillade sig.

Der er i grænsekampen sagt mange ha- og højstemte ord om historiens ret. Der kan vist skrives en meget spidsfindig doktorafhandling om, hvad historiens ret er for noget. Jeg mener at turde sige, at historiens ret meget ofte vil komme i konflikt med det, man med et enkelt ord kalder for menneskerettigheder. Hvis ikke menneskerettighederne, hvoraf selvbestemmelsesretten er en del, havde været gældende i 1920, ville mange ting have set meget anderledes ud for os.

Vi har ret til at være nationalt bevidste. Lad os slå fast, at det er med vor nationale følelse, vi har skabt grundlaget for, at vi har ret til at bo her i dette land. Disse to ting hører nøje sammen, og vi gør her vel i at huske dette også ind i fremtiden.

Der er mange ting forude, der tegner noget anderledes end før. Der tales om de 6 og de 7, der tales om en sammenslutning af disse 2 store grupper af lande, ja, der tales endog om Europas forenede stater.

Hvad alt dette kan føre med sig, ved vi ikke noget om, men jeg tror, at vi gør vel i stadig at holde os for øje sandheden i digterens ord om, at »fjeld kan sprænges, og tvinges kan en elv, men aldrig kan et folk forgå, som ikke vil det selv«. Der er både håb og forpligtelse i disse verslinier. Der er ikke tale om storhed og blæst – hvis de største nationer var de bedste, så kunne man jo blot lede dem op på et landkort – nej, det, der opfordres til, er at lade troen og forpligtelsen gå videre. Gør vi det, vil vi altid kunne synge med Edv. Lembcke det vers, der ligesom har det hele:

Og årene de rulle og skiftes om på jord,
og vore navne glemmes som sne, der faldt i fjor,
og slægt efter slægt segner hen på Nornens bud,
men hun er så ung og så yndig ser hun ud.

Degne, skoleholdere og lærere i Notmark sogn

Af Jens Lampe

Notmark sogn skal ifølge en gammel præsteindberetning være det alsiske sogn, som først antog den lutherske lære.

Med reformationen kom også den første ordnede undervisning for almuen. Om nogen egentlig skolegang i nutids forstand var der dog ikke tale de første århundreder efter reformationen, snarere den såkaldte degnelæsning, som bestod i, at kapellanen eller degnen samlede børnene og de unge i våbenhuset, sin bolig eller andetsteds og underviste dem i katekismen. I 1650 kom der en forordning om, at sognepræsten skulle optegne de sognefolk, som havde børn samt drage omsorg for, at der opførtes skolehuse og at skolemestrene fik en rimelig løn, men der skulle hengå endnu et århundrede, inden en virkelig ordnet offentlig undervisning var tilendebragt.

Als hørte fra gammel tid af med til Fyns stift, hvorfor degnene i Notmark fik kollats af biskoppen i Odense og måtte aflægge ed der. I 1690 beklædes embedet af en *Martinus Pedersen*. Han døde i Notmark 1736, men afløstes allerede 1729 af sin søn *Peder Martinussen*, som var gift med Catharina Petersdatter. Efter ham fulgte *Gerhard* (også kaldet *Geert Bertelsen Bruun*). Han var student og fik kollats som sognedegn i Notmark 1736. Bruun fik embedet ved at gifte sig med forgængerens enke, noget som dengang var meget almindeligt. Allerede i 1749 kom han i strid med pastor Mathias With, som var kapellan i Notmark 1743–49 og sognepræst samme sted 1749–97. Striden drejede sig først om et stykke jord, men siden fremførte præsten en lang række klager mod sin degn. Bruun havde således forsømt at katekisere ungdommen, han havde ringet for tidligt med klokken en helligdag, havde truet præsten med knyttede næver bag alteret og ikke været så lydige, sømmelige og ærbødige, som han burde være. I første omgang slap degnen med at give en undskyldning, men nogle år efter kom sagen for en provsteret på biskoppens foranledning, og Mathias With erklærede her, at han havde haft mere fortrædelighed og græmmelse af sin degn end nytte og hjælp. Degnen beskyldtes for at være hidsig og rethaverisk. Han havde flere gange truet både med hånd og mund. De fleste af sognets tolv mænd afhørtes som vidner, og en af dem mente, at degnen havde opført sig så skikkelig og føjelig, som en degn burde. En

anden vidnede dog, at degnen »ikke i 18 år havde katekiseret i kirke eller hus«, hvilket bekræftedes af andre. Trods degnens påstand om, at præsten havde forsøgt vold mod ham, gik dommen degnen imod. Han fik en kraftig irettesættelse for sin »bestandige trodsighed og for at have været grov og uskikkelig mod sin præst.« Under oplæsningen af dommen afbrød degnen flere gange og knurrede. Året efter, 1763, døde han, fattig og bitter. Af jordisk gods efterlod han sig kun lidet, bl. a. to får og en galt.

Afløseren hed *Hans Christian Steffensen*. Han havde virket som undermester i Nordborg skole fra 1753–63 og virkede i Notmark til sin død i 1772, men kun som organist og degn. Som skolemester fungerede *Peter Nielsen*. 1780 indsattes *Christian Carl Trolle*. Han var født 1746 og blev i 1780 viet til Anna Catharina Steffensen, som døde 1794, 38 år gammel. I 1798 giftede han sig igen, denne gang med Dorothea Sophia Witt, datter af pastor Mathias Witt. Inden Trolle kom til Notmark, havde han været undermester i Flensborg. Da Peter Nielsen så døde i 1788, blev Trolle også skoleholder. En ny og rummelig skolebygning opførtes i Notmark 1791. Trolle døde 21. 2. 1829, 83 år gl. I 1825 indførtes en såkaldt »skolelov for Notmark sogn«. Den dækker dog ikke stort andet, end hvad man nutildags kalder et ordensreglement. Den obligatoriske »skoleskilling«, dvs. en ordning, som gik ud på, at hvert skolesøgende barn hver uge medbragte en skilling, når de besøgte skolen, blev afskaffet i 1828 og afløst af en mere retfærdig ligning af gårdmænd, husmænd og indsiddere.

Den første seminarieuddannede degn og lærer i Notmark hed *Matthias Matthiesen* og var født 5. 5. 1801 i Ulkebøl som søn af inderste Matthias M. og Catharina Dorothea Nikolajsdatter. Han dimitteredes 1821 med 1. karakter fra Vesterborg seminarium på Lolland, hvor han havde været elev af den landskendte præst og senere seminarieforsøger og biskop Peter Outzen Boisen fra Emmerlev. Vesterborg søgtes dengang af mange unge fra Sønderjylland. Matthiesen blev gift i Notmark 11. 9. 1829 med Cathrine Clausen, født 1. 12. 1809 i Notmark som datter af skipper Hans Clausen og hustru Marie Krog, Lillemølle. Matthiesen var kommet til sognet i 1825 som hjælpelærer for degn Trolle og blev ansat som degn og skolelærer 1829. Han skildres som en nidkær og samvittighedsfuld mand, der aldrig lagde skjul på sit danske sindelag og derfor blev afholdt af sognets beboere.

Den fra 1848 så sørgeligt berømte slesvig-holstensksindede sognepræst i Uge og senere Notmark, Friedrich Petersen, omtaler Matthiesens katekisation i sin bog »Erlebnisse eines Schleswiger Predigers in den Friedens- und Kriegsjahren 1838 bis 50« (Frankfurt a. Main, 1856) og mener, at den var rationalistisk præget. Den foreskrevne katekismus af Balle karakteriserer Petersen som en ulykkelig blanding af 7/8 rationalisme og 1/8 ortodoksi, der i en lærer som Matthiesens hånd fuldstændig kvalte alt religiøst

Notmark gamle skole.

liv og gjorde den kristne lære til en forstands- og hukommelsessag. Petersen hævder, at den danske skole, sådan som han lærte den at kende i Notmark, var »eine formale Dressiranstalt«, og han fortsætter: »Samtlige lærere (i den danske skole) hyldede en flad rationalisme, og højdepunktet i deres virksomhed var en befragtning af hukommelsen forbundet med en sønderlemmende forstandsoperation. Hvis man i skolen spurgte efter, hvem der var den bedste elev, så fik man til svar: Den og den remser bedst! Og i virkeligheden var det sådan. Den, der ordret kunne ramse Balles lærebog med alle forklaringer udenad, var den bedste elev. Det faldt ikke læreren ind at forlange mere og lige så lidt at vække eleverne til religiøst liv.« En torn i øjet på pastor Petersen var den stærke dankhed i sognet. Han mener også, at det er et resultat af skolens arbejde. »Den danske nationalfølelse har rod i en sygelig forfængelighed. Denne falske patriotisme herskede også i skolen og tvang også de øvrige fag ind i en formel, frygtelig død mekanisme. Der var afsat dobbelt så meget tid til fædrelandshistorie som til religion. Historien behandlede udførligt fortiden og berørte kun flygtigt, hvad Petersen kalder »den tarvelige nutid«. Med geografien var det ligeså, hævder han, og læsebøgerne var mere historiebøger med fortællinger om danske helte, krige og sejre. Friedrich Petersen må dog i sine erindringer indrømme, at han stod som en fremmed overfor sit sognefolk, og endnu mere isoleret var han af sine alsiske præstekolleger. Den kendsgerning, at pastor Petersen blev suspenderet og senere afhentet

i Notmark præstegård af en snes alsiske landeværnsmænd under ledelse af løjtnant i landstormen, overlærer Andreas Hansen i Augustenborg, har naturligvis påvirket hans indstilling til danskheden og hans vurdering af forholdene i Notmark sogn. Ressentimentsfølelsen har uden tvivl spillet en stor rolle, da den bitre præst 1856 i landflygtighed skrev sine erindringer. Da folkevæbningen hentede ham, fik han to timer til at gøre sig i stand, hvorefter han førtes til Sønderborg færge og i en båd over på Sundevedsiden. Her fik han besked om ikke oftere at vise sig på Als.

Straks året efter blev han af den oprettede »fællesregering« udnævnt til præst i Ullerup, hvor slesvigholstenerne havde afsat den dansksindede Feilberg. I Notmark indsattes derefter den dansksindede præst Holger Fangel.

Dejn Matthiesen fik i 1849 en hjælpelærer på grund af det stigende børnetal. Han døde i Notmark 2. 4. 1857.

Efterfølgeren blev en sundevedbo, nemlig *Asmus Asmussen*, f. 18. 9. 1814 i Svejrup, Felsted sogn som søn af parcellist Alexander A. og Kirsten f. Petersen Lund. Han var dimitteret fra Skårup seminarium på Fyn 1837 og havde været hjælpelærer i Møgeltønder og Asserballeskov, inden han i 1857 kaldtes til degn og førstelærer i Notmark. Asmussen var gift med Ingeborg Christine f. Clausen og faldt godt til blandt befolkningen i sognet. Trods sit danske sindelag blev han siddende i embedet også efter 1864. I 1871 indførtes 6 ugentlige timers tvungen tysk i skolen, og Asmussen måtte på et kursus for at udvide sine kundskaber i faget. Han søgte sin afsked i 1886 og døde i Notmark 3. 8. 1892.

Den næste degn og førstelærer blev *Jørgen Andresen*, f. 17. 3. 1850 i Tandselle, Tandslet sogn som søn af skomager Andresen og hustru Christine Marie. Han var gift med Anne Cathrine Jacobsen, datter af husmand Thomas J. i Fjelby, Lysabild sogn og hustru Marie f. Duus og blev dimitteret fra Tønder seminariums danske afdeling 1870. Fra 1870–73 var han andenlærer i Moltrup, fra 1873–86 enelærer i Tandselle.

En af Andresens utvivlsomt mest kendte elever var forfatteren Martin N. Hansen, som gik i skole i Notmark fra 1901–08. Han har karakteriseret sin gamle lærer som en jævn og retsindig mand, der mellem bønder talte på bønders vis. Den alsiske hjemstavnsdigter har tegnet et billede af ham i et lille digt »Glæmt og gæmt« (i »Madeleine«, 1928, s. 59) og i et prosastykke i »Ad min Vårsti«, 1948, s. 64 ff. Andresen fik af preusserne tildelt Hohenzollernordenen for god og tro tjeneste i skolen, men uden at have præsteret en aktiv indsats i fortyskningsarbejdet.

Han døde i Sønderborg 12. 5. 1926.

(Fortsættes)

En gammel ansøgning om skolebyggeri i Hjordkær

Af sognefoged Chr. Bøgh

Midt i det røre, gennemførelsen af den nye skolelov i vore dage har skabt og det væld af ansøgninger om tilskud og byggetilladelser, der i den anledning forekommer, er det interessant at støde på et gammelt aktstykke om samme emne.

Ikke mindre interessant er det at bemærke den beskedenhed, der herskede både hos skolemyndigheder og i forældre kredse i det herrens år 1848, da Hjordkær, efter disse instansers opfattelse, trængte til en ny degnebolig. – Nedenfor gengives aktstykket i sin fulde ordlyd:

Til

de høje Herre Kirkevisitatorer.

Skolelæreren Vaaningshus hersteds er saa gammelt og brøstfældig, at det ikke engang ved en Hovedreparation vil kunne sættes i Stand saadan, at Skolelæreren kan have Aarsag til at være tilfreds hermed, helst saasom det er alt for lavt og snævert, saa at det aldeles ikke kan have en hensigtsvarende og endogsaa kun nogenlunde bekvem indretning.

Det ansees derfor af alle Distriktets Medlemmer uden Undtagelse for aldeles nødvendigt at nedbryde det gamle og at bygge et nyt Vaaningshus for Skolelæreren, der bør have en større Højde og Vidde og kan give en bekvem og hensigtsmæssig Bolig for ham og hans Familie, saaledes som medfølgende underdanig vedlagte Plan viser.

Da imidlertid kun ganske lidet af det gamle Hus er af den Beskaffenhed, at det kan benyttes ved en ny Bygnings Opførelse, saa vil, som det ligeledes underdanig vedlagte Overslag viser, et saadant Foretagende forarsage store Omkostninger, og et betydelig Bidrag til sammes Udbredelse fordres af enhver af Distriktets Interessenter.

Dertil kommer, at den afgangne Degn og Skolelærer selv havde Land, saa maa Distriktet til Skoletjenesten tillige købe Ager og England, der, efter Nutidens Konjunkturer kun vil være at erholde for en høj Pris.

Saa enige derfor alle og enhver af Distriktets Interessenter ere i, at et nyt Vaaningshus' Opførelse til Skolelæreren er nødvendig, og saa villige de ogsaa alle uden Undtagelse ere til i alle Henseender at give deres Bidrag til Skolesagen, saa vil dog den Sum, der udfordres til den paatænkte Bygnings Opførelse og Skolelandets Anskaffelse overstige Distriktets

Kræfter og for mange Interessenter umulig at udrede, fordi de allerede befinde sig i trykkende Omstændigheder, have en talrig Familie at ernære og svære Renter at betale, hvortil kommer endnu, at et Tordenvejrs med en rædsom Storm og store Isstykker forleden Sommer ødelagde flere af Interessenternes Korn paa Marken saa aldeles, at de ikke alene intet have at sælge; men endog maa købe, saa at den hedengangne, højsalige Landsfader, Kong Christian VIII paa deres allerunderdanigste Ansøgning i denne Anledning rakte dem sin naadige, huldsalige Haand ved allernaadigst at eftergive dem de kgl. Afgifter.

Under disse Omstændigheder vover vi paa Distriktets og egne Vegne herved underdanigst og lydigst at bede:

De høje Kirkevisitatorer ville naadigst og godhedsfuldt bevirke at Jordkær Skoledistrikt maatte erholde et Bidrag, om muligt 500 Rigsdaler som en Hjælp til Opførelsen af et nyt Vaaningshus for Skolelæreren og Anskaffelse af Skoleland.

Nübbel og Sønderønslev, den 26. Februar 1848.

Underdanigst og lydigst

M. P. Schlütter

Chr. Nissen

p. T. Skoleforstandere.

Med ansøgningen fulgte den omtalte tegning og overslag over omkostningerne, der viste at den samlede byggesum ville andrage ialt 1727 rigsdaler, »Herfra gaar af for de af det gamle Huus overblevne Levninger som sælges for 24 Rigsdaler.«

Hvorledes ansøgningen er blevet modtaget og bedømt, vides ikke; men antagelig er treårskrigen kommet i vejen for projektets hurtige gennemførelse.

Den gamle skolebygning er forlængst nedlagt som skole; men endnu ligger den lige over for kirke og præstegård og er en pryde for byen, har på vestgavlen årstallet 1859, så det må formodes, at der er gået 11 år, inden de Hjordkær forældre fik deres ønske om en ny skole opfyldt.

Fortegnelse over dagbladsartikler 1960

Følgende forkortelser er anvendt: Dan. = Dannevirke, Hejmdal, Dybbøl-Posten, Tønder Amtstidende. F.A. = Flensborg Avis. J.P. = Jyllandsposten. J.T. = Jydske Tidende. S = Sønderjyden. V. = Vestkysten.

Andersen, Peter K.: Fra Nørre Løgum kirke, F.A. 20. 12.

Arveprins Knud: Den største begivenhed i mit liv (Genforeningen), S. 15. 6.

Bancke, Viggo: Et sognearkiv (Tyrstrup), Dan. 24. 6.
Bertelsen, Søren: Herlufstenen, S. 15. 7.
Bertelsen, Søren: Emil Nolde, S. 2. 7.
Bertelsen, Søren: En danske grænsepæl i det larmende Hamborg, S. 30. 5.
Buur, Ove: Den første danske menighed i Sydslesvig efter krigen, Dan. 29. 11.
Carstens, Hans Boy: Teatret i Flensborg, J. P. 2. 8.
Christensen, Olav: Kollegiatkapitlets præsteskoie, Dan. 10. 11.
Christensen, Olav: Sønderjysk købstadsliv (ca. 1900, Haderslev), J.P. 24. 11.
Clausen, H. C.: De tog nogle skilte ned (Tønder), Dan. 29. 4.
Clausen, P. L.: Afstemningen den 10. 2., V. 8. 2.
la Cour, Vilh.: Et navn devalueres (Sønderjylland eller Nordslesvig), J.P. 7. 9.
la Cour, Vilh.: Generationsskifte i Sydslesvig, J.P. 4. 5.
la Cour, Vilh.: Politik og kultur i grænselandet, J.P. 5. 11.
Deer, Jytte: N. C. Nissen, P. C. Koch og Dannevirkes historie, Dan. 2. 2.
E. B.: Christiansfeld-kakkelovne kom til ære, Dan 5. 10.
Friis, Niels: Første kabel fra Slesvigs kyst (1859). F.A. 2. 1.
Friis, Niels: H. C. Andersens besøg i Rendsborg garnison, F. A. 8. 6.
Friis, Niels: Hestegarden fra Lyksborg, F.A. 29. 6.
Friis, Niels: Hoforgelbygger J. Marcussen, F.A. 1. 11.
Friis, Niels: Holstenske Jægerkorps og Norges kongegarde, F.A. 26. 2.
Friis, Niels: Jubelfester i det slesvigske (Enevælden 1660), F.A. 12. 10.
Friis, Niels: Slesvig-bispernes gyldne korkåber, F.A. 13. 12.
Gad, P.: Grønseespørgsmål, da det opstod, F.A. 8. 2.
Friis, Hansen: Hansen Friis slægten, S. 6. 7.
Hansen, Kaj: Hvor gammel er marsken? V. 3. 8.
Hannsen, Bjørn: Det tyske mindretals skolevæsen, V. 1. 9.
Hummeluhre, H. C.: Den sønderjyske lærerforening 1920–60, V. 19. 8.
Hvid, Poul: Farriskoven, S. 26. 1.
Hvid, Poul: Frederik F. Tillisch (fra Jels), S. 22. 4.
Hvid, Poul: Historier om kæmpesten, S. 25. 5.
Jacobsen, Axel: Fra Rejsby præstegård, V. 5. 2.
Jessen, Tage: Spredte træk fra afstemningstiden i Mellemslesvig, F.A. 12. 3.
Jespersen, Aage: Gelstedbro eller Foldingbro? Dan. 16. 9.
Jørgensen, Feilberg: Om omskiftelsernes land, F.A. 17. og 18. 2.
Kamphövener, Morten: Danmarks første besættelse (1340), J.T. 4. 9.
Kamphövener, Morten: Den lange strid om retten til Brede kirke, J.P. 8. 5.
Kühnel, V. G.: Professor, etatsråd Christian Flor, Dan. 25. 2.
Kürstein, Poul: Bronzekedlen og jernaldervognen i Husby (Angel), F.A. 19. 9.
Kürstein, Poul: Kapp-kuppet i 1920, F.A. 16. 3.
Kürstein, Poul: Knud den Store i Slesvig, J.P. 17. 3.
Kürstein, Poul: Landets navn, F.A. 21. 7.
Kürstein, Poul: Nyt fra Hedeby, J.P. 4. 5.
Kürstein, Poul: Skæbner i Isted slaget, F.A. 21. 7.
Lampe, Jens: Da juletræet kom til Sønderjylland, F.A. 23. 12.
Lampe, Jens: Fra herregård til højskole (Danebod), F.A. 17. og 19. 12.
Lampe, Jens: Færgestedet ved Fynshav, F.A. 13. 5.
Lampe, Jens: Knivsbjerg, F.A. 14. og 15. 1.
Lampe, Jens: Uwe Jens Lornsen i Tønder, V. 11. 7.
Larsen, Børge: Besættelsen forberedt i en grøft ved St. Jyndeved, Dan. 5. 4.

- Larsen, Børge*: Da Malling-Jacobsen den 9. april gik under skrivebordet, Dan. 9. 4.
- Larsen, Børge*: En sønderjyde var med til at virkeliggøre Bergensbane (Peter Jebsen), Dan. 2. 4.
- Larsen, Kai Edvard*: Da Sønderjylland ventede på de danske soldaters ankomst, Dan. 9. 5.
- Larsen, Kai Edvard*: Sønderj. danske samfund gennem 20 år, Dan. 20. og 21. 5.
- Larsen, Thorvald*: På krydstogt mellem kongea og Flensborg Fjord, F.A. 8. og 9. 4.
- Lund, Hans*: Den 10. februar 1920, V. 10. 2.
- Lund, Hans*: Navnet Sønderjylland, V. 30. 8.
- Nielsen, N. P.*: Minder og tanker (Afstemningen 1920), Dan. 11. og 12. 2.
- Nielsen, N. P.*: Tiden, der fulgte (Sønderjylland efter genforeningen, Dan. 8. og 9. 3.
- Nielsen, Chr.*: Toftum skole gennem generationer, V. 30. 1.
- Olsen, Ingvar*: Generalprovst Jacob Fabricius, Dan. 28. 1.
- Olsen, Ingvar*: Niels Chr. Nielsen, en modernmålets forkæmper, F.A. 54.
- Olsen, Ingvar*: Præsten G. F. A. Graae, F.A. 15. 8.
- Olesen, Th.*: Højskolemand Hans Lund, F.A. 1. 12.
- Paulsen, Einer*: Genforeningssoldaten i Sønderborg, S. 30. 4.
- Paulsen, Einer*: Minder fra genforeningen, S. 15. 6.
- Rudbeck, Fr.*: Det tyske mindretal i Nordslesvig, J.P. 3. 3.
- Rudbeck, Fr.*: Grænseforeningen gennem 40 år, F.A. 2. 11.
- Rudbeck, Fr.*: Nordslesvig som tysk interesse-område, J.P. 3. 11.
- Rudbeck, Fr.*: Sprogskifte i Nordslesvig, J.P. 11. 6.
- Ruge, Emil*: Hundredeårsdagen for Helene Hanssens fødsel, Dan. 24. 12.
- Schmidt, Aug. F.*: Ad brorsonske veje, V. 17. 12.
- Schmidt, Aug. F.*: Ad sønderjyske veje, Dan. 13. 1. og 30. 7.
- Schmidt, Aug. F.*: Ad sønderjyske veje; inde i midtlandet, Dan. 25. 11.
- Schmidt, Aug. F.*: Fra egnen mellem Arrild og Spandet, V. 25. 8.
- Schmidt, Aug. F.*: Fra Løgumkloster til Gelså, V. 14. 7.
- Schmidt, Aug. F.*: Fra Rødding og sydpå til Haderslev, Dan. 10. 2.
- Schmidt, Aug. F.*: Fra Råhede til Løgumkloster, V. 8. 6.
- Schmidt, Aug. F.*: Fra Skodborghus til Ribe, Dan. 12. 4.
- Schmidt, Aug. F.*: Fra vadehavet til Løgumkloster, Dan. 5. 10.
- Svendsen, Nicolai*: Minder fra en bevæget tid, V. 9. 2.
- Svendsen, Nicolai*: Mærkedag i Nordslesvigs skolehistorie, V. 7. 7.
- Svensson, A.*: Omkring den 10. februar 1920, J.T. 9. 2.
- Svensson, A.*: Sønderborg-minder (1907-08), F.A. 7. 8. og 10. 10.
- Tscherning, G.*: Min barndomsgade (Harreslevgade), F.A. 29. 8.
- Tygesen, Fr.*: Landet ved Ægirs dør (Ejdersted), F.A. 21. og 22. 4.
- Warming, P.*: Interessante historier fra Sønderborg by og amt, F.A. 23. og 24. 3.
- Warming, P.*: Sølvsværd og oksevej i Åbenrå amtsvåben, Dan. 15. 3.
- Winther, Chr.*: Al begyndelse er vanskelig (Rødding højskole), Dan. 8. og 9. 11.
- Winther, Chr.*: Professoren, der blev højskoleforstander (Ludv. Schrøder), Dan. 30. 11. og 1. 12.

**Andels-
Svineslagteriet
i Kolding**

Grundlagt 1888

**Grænselandets liv
grænselandets sang**

møder De i

Ajdske Tidende

Syd- og Sønderjyllands store blad

**Haslev
GYMNASIUM**

Kostskole for drenge

Eksamensret til Mellemskole-,
Real- og Studentereksamen.

*Alle oplysninger ved henv. til
Peter Kæstel, rektor, Haslev*

HADERSLEV BANK

AKTIESELSKAB

Strik til hele familien

... men husk det skal være

mølægte

**Sønderborg
GARN**

Paul Thomsen

Krusaa

*Kolonial, spirituosa, køkkenud-
styr, trikotage, herreekvipering*

**Ta' BUKO
til bords...**

**Brede Sogns
Spare- og Lånekasse**

Bredebro . Telefon 41341

Stiftet den 1. maj 1875

Aktieselskabet

Nordiske Kabel- og Traadfabriker

KØBENHAVN F.

**Ladelund
Landbrugs og Mælkeriskole**

Brørup station

**Sønderjyllands
Kreditforening**

Haderslev

**Sønderjysk
Tæppefabrik**

*A. R. Kjærby A-S
Højer*

Graasten Bank $\frac{1}{2}$

Kontortid 9-12, 2-4, lørdag 9-1

GRAASTEN .

$\frac{1}{2}$ Sønderjysk Frøforsyning

Frøavl & Frøhandel

Aabenraa

Restaurant **Grænsen**

C. Heiselberg
Krusaa

Hejmdals

BOGTRYKKER!

AABENRAA TLF. (046) 2 31 32

**Spare- og Laanekassen
for Hobro og Omegn**

HORSENS HAVN

- *Mange moderne stykgodskraner*
- *7,00 m vanddybde*
- *Havnen kan besejles dag og nat*
- *Store arealer ved kaj og jernbanespor ledige til udleje*

Windfeld-Hansens

Bomuldsspinderi A/s

VEJLE

Paasch & Larsen, Petersen

Aktieselskab

Horsens - Telefoner: 207 - 807 - 808

OUGAARDS

Boghandel

Vi har altid det bedste af den nye og den ældre litteratur på hylderne

Haderslev - tlf. 2 25 71

SØNDERJYDSK BOGHANDEL

Apotekergade 4

Telefon 2 27 03

Boglade ved Kaja Lange Møller Antikvariat ved H. C. Møller

HADERSLEV

Tønder Landmandsbank A/s

Kontorer i Tønder - Skærbæk - Ballum - Brede - Brøns - Bylderup Bov
Frifelt - Højer - Tinglev - Visby

Morsø Støbegods

Aktieselskabet

N. A. Christensen & Co.

Kongelig Hofleverandør

NYKØBING MORS

GRAM

KØLEANLÆG

BRØDRENE GRAM A/s · VOJENS